

Kriittisen ajattelijan kuvakirja

Rahapilaaikaiken

LASSE RANTANEN

DOCENDO

Kriittisen ajattelijan kuvakirja

Rahapilaaikaiken

LASSE RANTANEN

DOCENDO

Copyright © Lasse Rantanen ja Docendo 2024
Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Piirroksat © Lasse Rantanen
Graafinen suunnittelu ja taitto Lasse Rantanen

Kirjan tekemistä ovat tukeneet
Grafia ry, JOKES, Kuvittajat ry,
Suomen kulttuurirahasto
ja Taiteen edistämiskeskus

ISBN 978-952-382-716-5
Painettu EU:ssa

Sisällys

1. Pitääkö aluksi selitellä?

On hyvä valottaa hieman kuvituksieni taustoja ja avata ajatusteni ratoja. 8

2. Loukkasinko Päivi Räsästä?

Isäni tuohtui piirroksistani. Siksi hieman vallasta, vastuusta, mediasta ja valtaeliitin arvostelusta. 16

3. Halauksen päässä Elviksestä

Tämä Jimmy on tehnyt kymmenittäin hittejä todellisille staroille. Pitihän mies piirtää – ja myös joukko tähtiä. 21

4. Amerikkalainen katse

Minäkin olen katsellut ikäni supermaneja, clinteastwoodeja sekä syönyt hampurilaisia. Onko tässä joku ongelma? 24

5. Homo someticus – kuin Homo sovjeticus

On suuri vaara, että alistumme someherrojemme tahdottomiksi sätkynukeiksi – vain onko? 29

6. Ahneus – mikä ihana tekosyy!

Onko kaikkien pyrittävä isoimman palan äärelle? Ja miten paheista tuli jossain välissä hyveitä? 33

7. Yksisilmäisten osakeyhtiölaki?

Ei kai lain pykälä voi ohjata unohtamaan kohtuuden, vastuun ja ajaamaan rahaa vain sijoittajien taskuihin? 39

8. Mitä Mika oikein pelkää?

Vieläkö joku kuvittelee, että raha pyörittää maailmaa? Mikan malli kertoo toista. 44

9. Valtiolaivat finanssikriisissä

Silmillä ei näe kaikkea. Maailmassa tapahtuu vaikuttavia asioita, jotka ovat näköelimitä piilossa. 49

10. Kusipää on ruma sana

On ikäviä ihmisiä, jotka eivät piittaa muista. Mutta älkäämme unohtako yrityksiä, poliitikkoja ja valtioita. 54

11. Kun olin kohdata karhun

Enpä olisi uskonut, että joudun tämän jätin kanssa tekemisiin. 60

12. Kuuden miljoonan euron mies

Olenko minä kateellinen? Entä mitä pitäisi ajatella oikeudenmukaisuudesta, kohtuudesta tai yritysten hallituksista? 64

13. Kiire – haitallinen ympäristömyrkky

Mihin ihmeeseen sinulla on kiire? Elä hötkyä, muuten sinulle voi käydä kuten Perän Pekalle. 72

14. Onko bisnesjohtajista päättäjiksi?

Pitää toimia dynaamisesti. Miksi siis jäykkä demokratia, tiukka työaikalaki – ja ne pirun ihmisoikeudet? 76

15. Kaikenkarvaisia populistieja

Kaikkihan haluavat kansan parasta, eliitin kuriin ja elämään yksinkertaisia vastauksia, mutta... 82

16. Hävyttömät nykypäivän diktaattorit

Pitäisikö demokratiasta pitää parempaa huolta, jottei näiden autoritaarien ajattelu leviä meikäläistenkin päihin? 90

17. Trump ja muut Amerikan pahoinpitelijät

Nämä pelinrikkoajat ovat toimineet pimeimmässä nurkissa, pimein aikein – ja se on pahaksi meille kaikille. 100

Sisällys

18. Kaappaus Amerikassa

Mitä tekemistä tupakkateollisuuden lakimiehellä on Reaganin, varakkaiden ylivallan ja trumpismin kanssa? 107

19. Avaruuden miljardöörit

Elon on lukenut tieteiskirjallisuutta ja on päättänyt viedä meidät avaruusmarssille. Kannattaako miestä uskoa? 112

20. Tämä kelvoton talousjärjestelmä

Voiko kuvittaja – ilman taloustieteen opintoja – arvostella talouden typeryyksiä? Arvostelen siitä huolimatta. 116

21. Veronrakastajain keskusliitosta päivää!

Verotus on vorotusta! Vai olisiko tämä keksintö sittenkin hienompi kuin jakoavain, pesukone tai internet? 124

22. Onko veroapinaa olemassa?

Ei tullut apinasta hukkaa, ei karhua. Mutta veronkiertäjiä on silti syytä edelleen paheksua. 129

23. Nallen hunajapurkilla

Kukapa olisi uskonut, että päädyin tähän huoneeseen puhumaan rahan painamisesta, kuvittamisesta ja Suomen tilasta. 136

24. Raha pilaa kaiken osat I, II ja III

Löysin grungen menneisyydestäni myöhemmin, Elviksen aikaisemmin, ja Kallio tuli vastaan siinä välissä. 141

25. BruttoKansanTuho

Tämä mittari johtaa meitä edelleen harhaan, mutta me luotamme siihen varoituksista huolimatta. 147

26. Optimisti vastaan pessimisti

Valoisin mielin on hyvä katsoa horisonttiin, mutta tarvitaanko myös varautumista ja tummempia ajatuksia? 151

27. Sattuma sanelee ja onni ohjaa

Mitä jos saat elämän pelissä arpakuution, jossa on ainoastaan kuutosia – tai vain ykkösiä? 158

28. Kohtalona korona

Ohjeita ja kieltoja. Eristämistä ja sulkemisia. Nuhaa ja maskeja. Kuolemaa ja sen pelkoa. 164

29. Kaupungistuminen – luonnonvoimako?

Maalla on tylsää. No, muuta kaupunkiin, muutkin muuttavat. Entäpä sen ruokahuollon kanssa? 174

30. Vapaakauppaa vai vapaata kauppaa?

Kauppa on se mikä kannattaa, vai kannattaako? Mitä jos säännöt ovat erilaiset eri pelaajille? 179

31. Ihmisiä ekoromahduksen partaalla

On vaikea ajatella luopuvansa mistään, mutta nykymenosta on pian pakko päästää irti. 184

32. Kaivannaiset kuuluvat kansalle

Hölömöjäksi me suomalaiset olemme, kun annamme äitimaamme rikkauksia ilmaiseksi maailmalle? 194

33. Pelastetaan maailma – kuluttamalla!

Taluskasvu on elinehto, sanoo yksi. Toinen julistaa sen hulluudeksi. Ketä pitäisi uskoa? 204

Lopuksi vielä sananen 212

Kiitoksia ei saa koskaan unohtaa 213

Hakemisto 214

Vihonviimeinen 216

**Äly ilman
viisautta
on kuin
tieto ilman
ymmärrystä.**

1. Pitääkö aluksi selitellä?

Ehkä. Ja joskus yksi kuvitus pakottaa kirjoittamaan

Vitutus on voimavara. Se saa veren kiertämään. Se on tunne, ja vain tunne saa ihmisen toimimaan. Suhtautumisemme vaikkapa alkaneeseen ekokatastrofiin on tästä ajankohtainen todiste. Vuosikaudet meille on kerrottu tosiasioita, mutta siitä huolimatta jatkamme – minä muiden mukana – elämäämme kuin pellossa. Mainosväki on jo kauan tiennyt, että vain tunteisiin vaikuttamalla vaikuttaa tehokkaasti. Meidän muidenkin olisi se hyvä sisäistää, jos haluamme vaikuttaa tai jotta olisimme antennit ylhäällä, kun meihin halutaan vaikuttaa.

Kyllä, tämän kirjan nimi on provokaatio. Ei raha tietenkään kaikkea pilaa. Se on keksitty tarpeeseen ja mahdollistaa monta mainiota juttua. Mutta rahalle on annettu liian suuri rooli. Ihmiskunnan kehityksen ylimmäksi asteeksi on nostettu kaupankäynti. Onko yhtään asiaa, jota ei rahalla voisi pilata? Rahamotiivi tuhoaa luonnon lisäksi monen hyvän tarkoituksen. Se saa meidät vennyttämään kaikkea ääri rajoille. Kauas kohutuudesta ja tasapainosta. Sekös sapettaa.

Älkää ymmärtäkö väärin: vaikka välillä ketuttaa, ihmisenkin maailma on silti kauris paikka. Kun vilkuilen tätä kirjoittaessani junan ikkunasta marraskuista suomalaista maisemaa, herkistyn. Kostein silmin katselen sumuisen alakulon läpi peltojen ja metsien nauhaa, jonka katkaisevat pienet kylät ja kaupungit. Päässäni vilistää mielikuvien raina. Tuossa on ujon keltainen koulu

lapsineen, joita vilpittömät opettajat yrittävät kasvattaa 2020-luvulla parhaansa mukaan. Päähäni syntyy kuva lasten vanhemmista, jotka ovat hartiavoimin rakentaneet pienen kotinsa muiden pienten kotien rinnalle. Maalanneet talot vaalein sävyin ja vuorilaudat valkoisella, jottei oma kukkoilisi muiden keskellä. Noiden pienten kotien suojissa perheet syövät iltaisin yhdessä ketsupilla maustettua makaronilaatikkoa ja pelaavat erän Unoa ennen nukkumaanmenoa. Toisten pienten talojen perheenjäsenet hotkivat mikroannoksensa erikseen tuppisuina ja häipyvät kukin omiin nurkkiinsa olemaan sosiaalisia somessa. Niin tai näin, koen junassa numero 23 suurta myötätuntoa kanssaihmissiäni kohtaan. Aistin lämpimän tunteen läikähdyn, jota kylmempi todellisuus ei pääse pilaamaan.

TUNNE ON TÄRKEÄ. Tämä kirja on syntynyt tunteesta, muun muassa siitä, että välillä nykymenoa ja mediaa seuratessa v-käyrät nousevat punaiselle. Siksi tekstini ei ole viileää tosiasioden raportointia. Se ei liioin ole akateemiset kriteerit täyttävää analyysia, johon ei tunne kuulu. Vaikka vitutus onkin sysännyt alkuun näitä kirjoituksia, minua pelottaa. Jääkö kiinni löysistä lauseista tai epäloogisuudesta, josta muita välillä syytän? Mitä jos minulle nauretaan? Onneton harrastelija ammattilaisia haukkumassa.

Mutta miksi helvetissä pelkään häpeää

Mutta rahalle on annettu liian suuri rooli. Ihmiskunnan kehityksen ylimmäksi asteeksi on nostettu kaupankäynti.

..... tuhat sanaa.

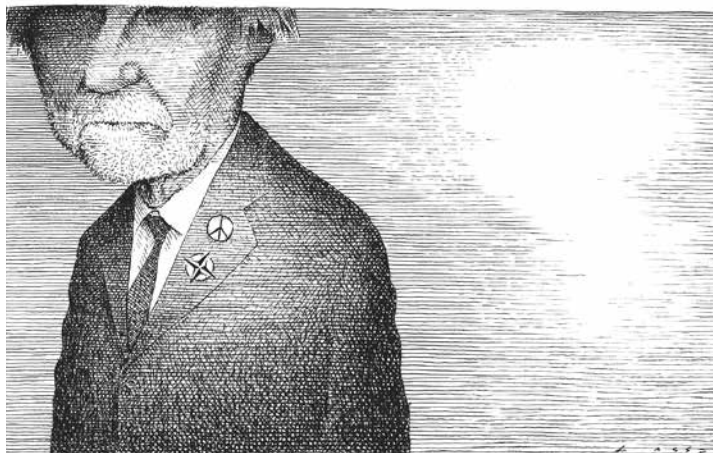
tai nöyryytystä? Ihminenhän on epäratio-naalinen, epälooginen ja muutenkin onne-ton olento. Meistä jokaisen käytös, ajattelu ja olemus on ennakoimatonta ja ristiriitai-suuksissaan välillä koomista.

Olen kuvittamisen ammattilainen, ja tunne on näiden tekstien lisäksi mukana myös leipätyössäni. Miksi tunnetta siis pitäisi hävetä? En kuvittele olevani pääroolissa pais-tatteleva filosofi tai nerokas ajattelija. Olen-pahan mielikuvilla ratsastava kuvittaja. Esi-tyksen visualisti, lavastaja tai valosuunnit-telija.

Onnistuneeseen kuvitukseen tarvitaan vahva tunne. Onnistuminen syntyy omasta tunteistani, joka välittää katsojalle tunteen. Se puolestaan synnyttää hänen päässään uuden tunteen. Joskus tunteiden kanssa on oltava varovainen, aivan kuten tulen käsit-telyssä. Kohtuullinen liekki lämmittää. Roi-hukin on ok, jos sen pitää hallinnassa. Liia-ksi ruokitusta voi humauttaa maailmanpalo.

KUVIA RIVIEN VÄLEISTÄ. Olen lehti-kuvittajana raaputtanut tuhansia piirros-kuvia, tulkintoja todellisuudesta ja huomi-oita maailmasta. Olen tehnyt niitä kolmen vuosikymmenen ajan suomalaisten huip-pukirjoittajien teksteihin. Joukossa on tu-kuittain toimittajia, tutkijoita, kirjailijoita, ajattelijoita, poliitikkoja – jopa Ruotsin ex-pääministeri.

Tehtäväni on ollut visualisoida artikke-

**Rauhemies Natoon. Entinen ulkoministeri Erkki Tuomioja – kuten moni muukin – joutui pakon edessä pyörtämään Nato-kantansa. HS 11.5.2022*

leita muun muassa Helsingin Sanomiin ja Suomen Kuvalehteen. Minua on pyydetty piirtämään näkönsälle esimerkiksi finans-sikriisin varjoissa pelailevat, näyttämään millainen on huhu tai mitä sarjavalehtele-van presidentin suusta tulee ja tekemään kuvitus kirjoitukseen, jossa entinen ulko-ministeri kertoo, mitä hän tuumaa Suomen Nato-jäsenyydestä.*

Tavoitteeni on ollut joskus tiivistää piir-roskuviini oleellinen tekstistä. Kuvittaa ri-vien välejä, koska samaa asiaa on turha toi-tottaa lukijalle kahdella kielellä. Haluan saa-da lukijan kiinnostumaan aiheesta, johdat-taa hänet tekstin maailmaan ja kertoa tari-noita. Aseenani on visuaalinen kieli.

HYVÄ JOURNALISMI. Olen tehnyt työ-täni huippujournalistien varjosta. En nii-den, jotka juoksevat juorujen perässä, vaan totuuden jäljille pyrkivien ammattilaisten takaa. Olen ollut ”äänetön yhtiömies”, ku-ten toimittaja **Antti Blåfeld** minut kerran

Tavoitteeni on tiivistää piirroksiini oleellinen tekstistä. Kuvittaa rivien välejä, koska samaa asiaa on turha toittottaa lukijalle kahdella kielellä.

Journalisti pinteessä. Omistajat leikkaavat, päättäjät haukkuvat ja yleisöä pitäisi miellyttää. Ollako vähenevillä resursseilla asiantuntija vai palvelija? Kanava 8/2015

määritteli. Olen ollut osana toimitustyötä, mutta taustalla. Olen todistanut sitä, kuinka toimittajat ovat etsineet uusia näkökulmia astumalla laatikon ulkopuolelle. Miten he ovat haistettuaan epäkohtia tai väärinkäytöksiä kulkeneet kohti totuutta kuin väsymättömät vainukoirat.

Meille muille se on ollut hyväksi; toimittajien peräänantamattomuus on paljastanut maailmoja, jotka olisivat muuten jääneet meiltä piiloon. Sonera-sotkut, Talvivaaran rötöstelyt, Nuorisosäätiön suhmurointi tai urheilujohtajien kähmännät olisivat jääneet pimentoon ilman journalisteja. Ilman huolellista tutkivaa journalismia tietäisimme kovin

Ilman vapaata lehdistöä meidät voidaan suistaa pahimmillaan ääriajatteluun tai väkivaltaan. Vähintäänkin jonottamaan muoviampeireitä.

vähän veroparatiisien aiheuttamista ongelmista tai pankkien rikollisesta toiminnasta.

On valitettavaa, että sosiaalinen media, yletön kilpailu lukijoista, mediatalojen kustannuspaineet ja kaupallisesta maailmasta otetut mallit ovat suistaneet journalismia radalta. Olen ihmetelty, miten toimitustyö on ajautunut tilanteeseen, jossa yleisön ruumiintoimintoja mitaillaan ja analysoidaan, sen mieltymyksiä kysellään ja sitä kosiskellaan pidäkkeettä halvoilla kikoilla. Miksi klikkiotsikointi on yhä tätä päivää, vaikka se on kaikkialla todettu typeräksi? Toivon hartaasti, ettei journalisteista ole tulossa pelkkiä kuluttajakansan palvelijoita, joiden rooli asiantuntijana ja heidän ammattilypeytensä ollaan valmiita hävittämään.

Journalistin ohjeissa sanotaan, että toimituksellista sisältöä koskevat ratkaisut on tehtävä journalistisin perustein ja ”tätä päätösvaltaa ei saa missään oloissa luovuttaa toimituksen ulkopuolisille.” Haluan esittää ikävän kysymyksen: jos toimituksen päättäjävaltaa ei luovuteta vaikkapa pääministerille, yritysjohtajalle tai miljoonilla mainostavalle keskusliikkeelle, niin miksi ihmeessä se on luovutettu lukijoille, katselijoille tai kuuntelijoille – meille typerille kansalaisille?

Suoraselkäinen, kuvia kumartelematon ja oman arvonsa tunteva journalismi on yhä tärkeämpää, ja tällaisia journalisteja arvostan. Heitä meidän muiden pitäisi tukea ja arvostaa enemmän kuin someinfluenssereita, finanssipelureita tai turhakekauppiaita.

KUN SITÄ EI OLE. Jos emme ole varuillamme, meidät saadaan jonottamaan äm-

päireitä, ostamaan bensakäyttöisiä lehtipuhaltimia, luovuttamaan rahamme pyramidihuijareille tai uskomaan jokaiseen salaliittoteoriaan. Ilman vapaata lehdistöä meidät voidaan suistaa pahimmillaan ääriajattelun ja väkivaltaan. Autoritäärisissä maissa kansat on saatu nielemään seipitetty historiankirjoitus, ylistämään Stalinin tekoja ja päätyämään kerta toisensa jälkeen despoottien johdettaviksi.

Mutta hyväkään journalismi ei yksin riitä estämään brexit-huijauksia tai populistien valtaannousua. Demokratiassa tarvitaan myös aktiivisia kansalaisia, joita kiinnostaa, mitä ympärillä tapahtuu – muukin kuin Tiktok-videot ja Love Islandin suhdekiemurat. Pelkkä äänestäminen ei pidä kansanvaltaisen yhteiskunnan instituutioita pystyssä. Oma tapani on piikitellä päättäjiä ja ministereitä kriittisillä mutta asiallisilla sähköposteilla. Ne ovatkin toimineet kuin täsmäaseet: oikein arkoihin paikkoihin suunnattuna ne ovat provosoineet heidät vastaamaan. **Anne Berner** on käyttänyt uudenvuodenaaton iltana sähköpostiviestittelyyn kanssani, **Juha Sipilä** näpytellyt vastausta keskellä pääministerin kiireitä ja **Riikka Purra** paljastanut motiivinsa kesken hallitusneuvotteluiden.

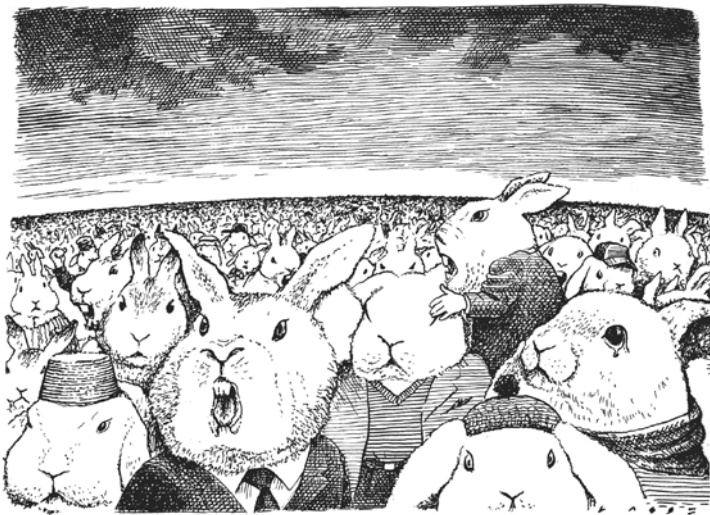
VAIKENE JA MYÖTÄILE. Minua pännii erityisesti, kun huomaan, että joistain asioista halutaan vaieta ja ne uhkaavat jäädä huomiotta. Poliitikot ja muut eliitin edustajat ovat tyytyväisiä, kun heille epämiellyttävät asiat eivät päädy julkisuuteen riepoteleviksi. Näin valta ei vaarannu niiltä, joilla se jo on. On myös totuuksia, joiden kyseenalaista-

Journalismi ei yksin riitä estämään brexit-huijauksia tai populistien valtaannousua. Demokratiassa tarvitaan myös aktiivisia kansalaisia.

mista halutaan kollektiivisesti vältellä. Kun olen sanonut, että meitä on maailmassa liikaa, on seurannut vaivautunut hiljaisuus. ”Onko tuo hullu linkolalainen?” Kun kysyy, miten kauan talousjärjestelmämme voi perustua jatkuvaan velanottoon, ei löydy innokkaita talousviisaita vastaamaan.

Nämä totuudet ovat toisinaan julkeasti näköisillä kuin tuttu kärsäeläin olohuoneen keskellä samaan aikaan, kun keskustelemme pokerinaamoin verhojen väristä. Belgialainen historioitsija **Rutger Bregman** tuli kertaheitolla kuuluisaksi, kun kesken World Economic Forumin Davosin-kokoontumisen hän esitti ikävän kysymyksen: ”Miksi emme puhu täällä veronvälttelystä?” Kuin palontorjunta-alan konferenssissa ei saisi puhua vedestä. Jos media vaikenee, sananvapaus ja ihmisten tietämys kärsivät.

Toimittajilla on valitettavasti suuri kiusaus liehitellä vallanpitäjiä ja myötäillä val-

Overpopulation. Meitä on nykyään 8 miljardia ja ylikulutamme luonnon resursseja. Se on liikaa maapallon kantokyvyille. HS 6.8.2017

Vihamedia. Sosiaalinen media on oiva alusta vihan lietsojille, loukkaantujille ja tapanärkästyjille. Sellaisilla algoritmeilla meitä tanssitetaan. HS 28.10.2019

Jos puolitoluoksia aletaan pitämään totuuksina, vaatii suurta siviilirohkeutta nostaa sormi pystyyn ja esittää eriävä mielipide lauman keskellä.

litseviä ismejä. Kirjoitella silitteleviä vaalikirjoja presidenttiehdokkaista, juoda kokkareilla ilmaista viinaa muun eliitin kanssa tai hypätä ”vaihtoehtottoman” leikkaus- ja kurjistamispolitiikan kannattajaksi – kritiikittä.

Tämä on tietysti kovin inhimillistä. Me ihmiset haluamme olla voittajien puolella ja sankareiden kavereita. Mutta hännystely on ristiriidassa hyvien journalististen periaatteiden ja meidän kansalaisten edun kanssa. Etumme kun on se, että johtajiemme ja valtaeliitin puuhasteluja alati valvotaan ja tarpeen tullen kritisoidaan. Muuten eliitti alkaa kuvitella olevansa lain tai ainakin muiden kanssa-

ihmisten yläpuolella. Sekin on inhimillistä.

Viime vuosikymmenet ovat todiste siitä, mitä tapahtuu, kun ahneudelle annetaan valta. Finanssimaailma ja promilleliikkeen ultrarikkaat alfaurokset ovat saaneet kahmia hävyttömästi maailman resursseja, kun muu lauma ei ole menoa riittävästi kritisoinut. Jos kunnollista vahtikoiraa ei ole lainkaan, syntyy surkeita päättäjiä sekä itsevaltaisia putineita, korkeita talvivaaroja ja matalamielisiä veronkiertäjiä.

TOTUUDET? Ajan henki ja yhteisön paine synnyttävät yleisesti hyväksytyjä totuuksia. Niitä toistellaan ilman kritiikin häivää siitä huolimatta, että ne eivät aina ole totuuksia. Presidentti **Richard Nixonin** Watergate-rötkösiä 1970-luvun alussa paljastanut veteraanitoimittaja **Carl Bernstein** pitää yleisesti hyväksytyjä totuuksia journalismin pahimpana vihollisena. Parhaiten sen tietävät kekkosajan suomettumisen kokeneet toimittajat ja ne, jotka Yhdysvalloissa hyppäsivät keskellä isänmaallista 9/11-huumaa **George W. Bushin** hallinnon kelkkaan.

Valeutusten ja propagandan vastalääke on aina tarkistettu tieto. Mutta jos puolitoluoksia aletaan pitämään totuuksina, vaatii suurta siviilirohkeutta nostaa sormi pystyyn ja esittää eriävä mielipide lauman keskellä. Toimittajien tehtävä on aika ajoin kyseenalaistaa YH-totuuksia. Jos he kuitenkin laiminlyövät yhden tärkeimmistä tehtävistään, nämä ”totuudet” saattavat säilyä vuosikausia ja pahimmillaan muodostua historiallisiksi faktoiksi. Silloin olemme vaarallisella venäläisten totuudestakieltäytyjien tiellä.

Oikeamieliset historioitsijat joutuvat oikomaan totuusvääristymiä vuosikymmeniä.

MONITODELLISUUS. Maailma on harvoin sellainen, millaiseksi se meille mainosmaakareiden toimesta tarinoidaan tai miten sen pankkikonsernin pääekonomisti kuvaa. Savolainenkaan ei paskanna sinne minne kyykistyy. Tarinoissa oleellista on myös se, mitä niistä jätetään pois. Tarkoituksella tai tahattomasti. Siksi minua kiehtovat tilanteet, joissa voin laittaa kuvitukseeni jotain sellaista, mitä toimittaja ei halua, oivalla tai uskalla sanoa ääneen.

Lopullista totuutta ei juuri koskaan olekaan. Todellisuus on kovin erilainen eri ihmisille. Ja jos monimutkaisuuden maailmasta kuvittelee tavoittaneensa jonkin tiedon murusen, törmää pian tieteen päivittämään uuteen totuuteen tai maailman vaihtoehtotutuuksien julistajiin. Todellisuus ja vastaukset maailman ongelmiin ovat harvoin yksinkertaisia, vaikka populistit tai helppoheikit niin vakuuttelevatkin. Vaikka uskomme tieteen voimaan, tiedämme kovin vähän itses-tämme ja moninaisesta ympäröivästä todellisuudesta.

IKKUNA AUKI AJATTELULLE. Hyvä toimittaja ei pyri tarjoamaan ihmisille valmiita vastauksia. Piirroksenkään eivät edes pyri minkään totuuden esittämiseen. Kuvitukseni ovat tulkintoja. On harhaa kuvitella, että joku meistä olisi absoluuttisen totuuden torvi. Kukaan ei ole täysin vapaa maailmankatsomuksestaan tai omista ennakoasenteistaan. Päteväkin journalisti

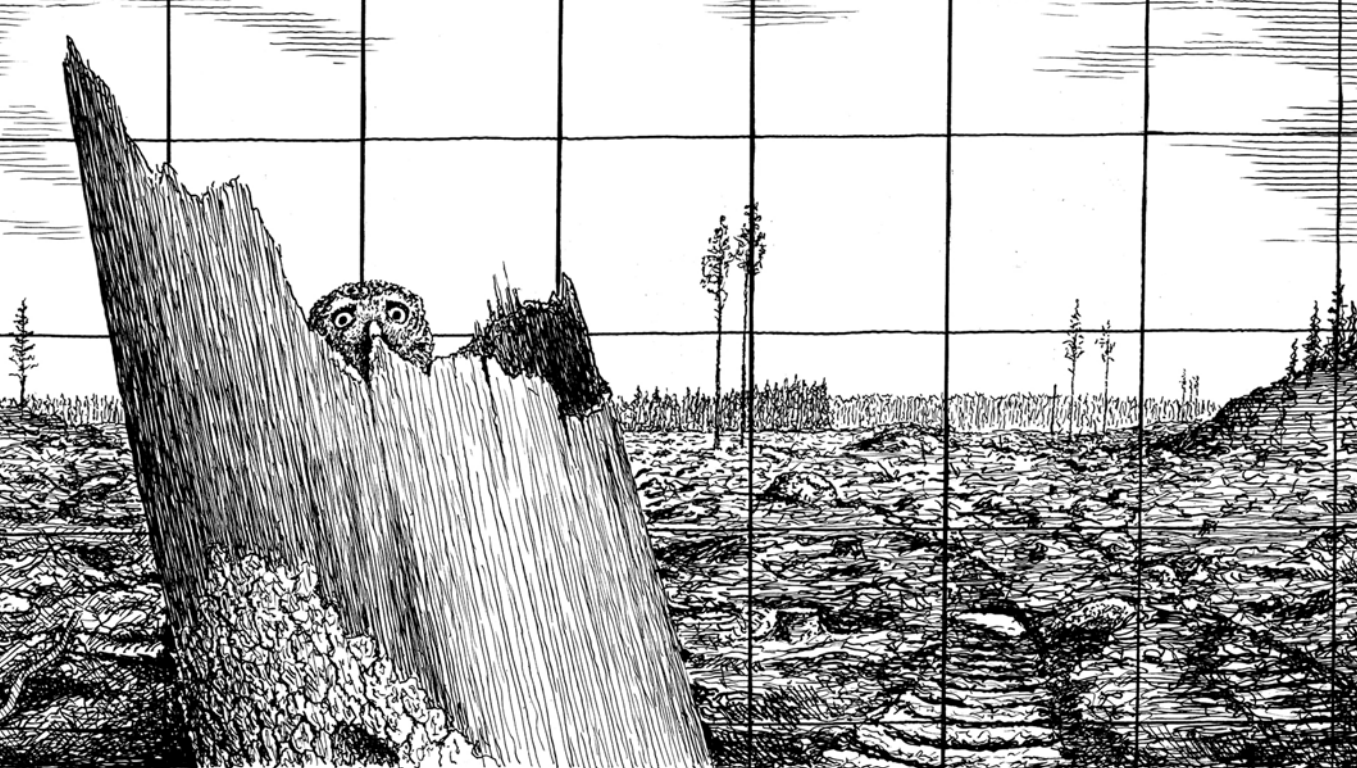
Sotekirurgit. Poliitikot eivät aina kuuntele asiantuntijoita. Päätäjien puoskarointi oli erityisen vahingollista, kun Jyrki Kataisen hallituksen ministereiden Paula Risikon (kok.) ja Maria Guzenina-Richardsonin (sd.) välillä vallitsi epäluottamus. HS 13.4.2013

Kuvittajana olen ollut aitiopaikalla ja kuullut mehukkaitakin asioita. Tätä tietoa voin toimittajia vapaammin käyttää ja ujuttaa kuviini.

syö, ulostaa ja on monella tavalla vajavainen ihmiseläin. Toimittajan on tärkeämpää heittää meille muille ilmaan hyvät kysymykset kuin tyrkyttää läpeensä huonoja vastauksia.

Koska olen kuvittajana ollut aitiopaikalla, olen kuullut mehukkaitakin asioita, jotka eivät päädy lehtien sivuille tai tv-uutisiin. Tätä tietoa voin toimittajia vapaammin ujuttaa kuviin, ja sen voi löytää rivien väleistä. Pyrkimykseni on aina löytää jokin uusi näkökulma ja avata ikkunoita lukijan ja katsojan omalle ajattelulle. Toimin journalismin maailmassa kuin kielenkääntäjä, joka tulkitsee tekstiä kuvakielelle. Ei sanasta sanaan kuin huono tekoäly, vaan vapaasti, viestiä täydentäen.

HYVÄ KRIITTISYYS. Kritiikki ei ole välittämistä, se on välittämistä. Kriittisyys on kaiken edistyksen edellytys. Sitä pitää har-

Vihreää kultaa. Suomen hyvinvointi on rakennettu puusta. Nyt puusta rakennetaan myös pahoinvointia. HS 23.5.2021

Tylsän kohtuuden tilalle olemme valinneet jännittävän extremen. Harkinta, itsehillintä tai pidättäytyminen eivät ole muodissa.

joittaa aina, kun arvioidaan vallitsevia käytänteitä ja halutaan kohti parempaa. Yleisesti hyväksytyt totuudet tai mitä tahansa epäkohta kritisoivalla ei aina kuitenkaan ole kivaa. Me ihmiset emme pidä kritiikin esittäjistä. Heidät mielletään milloin iniseviksi marmattajiksi, milloin yhteisiin mysteleihin kuseksijoiksi. Se on toki ymmärrettävää. Kritiikkiin on nimittäin usein leivottu sisään vaatimus toimintamallin tai käytännön muuttamisesta. Se voi aiheuttaa ikävästi vaivannäköä ja ylimääräistä työtä tai keikuttaa yhteistä venettä.

Kritiikkiä ei saa unohtaa etenkään keksityn uuden äärellä. Ihmislaajilla on valitettava tapa ihastua omiin innovaatioihinsa ja syöksyä innosta hihkuen kohti tuntematonta ilman epäilyn häivää. Siksi palvomme

teknohärpäkkeitä ja digitalisaatioguruja. Ja kuvittelemme pelastuvamme koko maailman ekokatastrofilta teknologisilla keksinnöillä.

Toisaalta ylimitoitettu kriittisyyskin on pahasta. Se myrkyttää ideoiden hennot verot. Moni meistä tuntee ankeuttajia, joilla on uskomaton kyky ampua työyhteisössä alas uudet ideat ja myrkyttää kaikenlainen innostuminen ympäriltään. Liiallisen itsekritiikin olen minäkin kokenut turmiolliseksi. Onneksi mediamaailman aikataulut ja deadlinen armottomuus ovat tehneet loputtoman jahkailun kuvittajan työssä mahdottomaksi. Intuitiivisen ideoinnin ja sitä seuraavan kriittisen analysoinnin on tapahduttava ripeästi.

Kritiikitön, dynaaminen edelläkävijä me loo usein vauhdilla koskiin. Valitettavasti

positiivisella asenteella ja ilman kypärää kuohuihin rynnivä saattaa satuttaa päänsä jo ensimmäisessä joen mutkassa tai pahimmillaan tapattaa koko seurueensa kosken kivikoissa. Jälkiviisuus ei lohduta ketään.

KOHTI TASAPAINOA. Nykyinen ihmisen toiminta ei ole kestävä. Tasapaino ei kuvaa millään tavalla 2020-luvun maailman tilaa. Vitutuksen aihe tämäkin.

Pysyvyyden ja jatkuvuuden näkökulmasta ihminen, joka pysähtyy ja erehtyy ajattelemaan itsenäisesti, on vaarallinen. Ajatteluhan voi johtaa oman elämän tai järjestelmän mielekkyyden kyseenalaistamiseen. Koronapandemian aikana moni joutui pakon edessä rauhoittumaan ja miettimään, onko ylityöpäivien helminauha ja lasten kuskaaminen viiteen harrastukseen elämän tarkoitus. Se paljasti myös karulla tavalla sen, miten ihminen ei ymmärrä olevansa osa luontoa ja oma rooli ekosysteemin osana on totaalisesti hukassa.

Näyttääkin siltä, että olemme niin oman

erinomaisuutemme ja ylivertaisuutemme pauloissa, ettemme enää ymmärrä edes luonnon meille asettamia biologisia rajoja, kun haikailemme muun muassa ikuista elämää.

Yhä useampi meistä epäilee mielessään oman elämänsä valintoja ja yhteisömmme yleisesti hyväksytyjä totuuksia. Osa uskaltaa jo ajatella asiaa, muutamats jopa avata suunsa ja rohkeimmat muuttaa omaa elämäänsä.

HUONOT ISÄNNÄT KURIIN. Ihmisellä on tarve kehittyä ja pyrkiä eteenpäin kohti parempaa maailmaa. Kehitystä ei voi estää, mutta olemmeko jumittuneet liiaksi materiaalisen maailman edistämiseen? Palvelemmeko huonoja isäntiä, joiden koko huomion on vienyt ainoastaan talouskasvu? Monimutkaistuva ja tehokkuutta tavoitteleva teknologia saa meidät sekoamaan askeleissamme. Uusi teknologia ja kuluttamisen pyörre syö sitä pohjaa, jolle kulutuksemme, teknologiamme ja koko olemassaolomme perustuu. Ehkäpä meidän olisi syytä kuunnella niitä, jotka ajattelevat – ei niitä, jotka vain tekevät.

LISÄÄ SEURAAVILLA SIVUILLA. Tämä luku antoi esimakua seuraavista. Niissä ihmettelen ihmiskunnan menoa piirroksin ja niiden taakse kurkistaen. Olisi toki mukavampaa mennä eteenpäin ajattelematta ekokatastrofeja, finanssikriisejä ja muita ihmisten pahoja tekosia, mutta koska me ihmiset mieluummin välttelemme ikäviä asioita, olen valinnut roolin valaista myös nurkkia. Jonkun on sekin tehtävä. Journalistien kanssa työskennellessäni olen oppinut epäilemään ja kyseenalaistamaan. Siksi haluan tehdä kuvituksia, joilla on merkitys, sillä maailma on jo täynnä tyhjiä kuvia ja muuta visuaalista saastaa. Haluan olla myös kohtuuden ja pienten puolella. Kohtuus meiltä ihmisapinoilta helposti unohtuu, ja suuret saavat aina äänensä kuuluviin. Heillä kun on usein valta, jota me muut emme aina edes huomaa – vaikka haluaisimme. ●

”Minun pitää opiskella politiikkaa ja sotataitoja, jotta poikani voisivat opiskella matematiikkaa ja filosofiaa. Poikieni pitää opiskella matematiikkaa, filosofiaa, maantietoa, luonnonhistoriaa, laivaston arkkitehtuuria, navigointia, kaupankäyntiä ja maanviljelyä, jotta heidän lapsillaan olisi oikeus opiskella maalausta, runoutta, musiikkia, arkkitehtuuria, kuvanveistoa, kutomista ja posliininvalmistusta.”

–JOHN ADAMS, 1780
Yhdysvaltain toinen presidentti

2. Loukkasinko Päivi Räsästä?

Päättäjiä, talousvaikuttajia ja muita eliitin hyväosaisia on

”Olet tehnyt törkeän kuvan **Päivi Räsäsestä!**” ilmoitti isäni. Voimakas reaktio yllätti minut.

Vanhemmillani on tapana soitella minulle sunnuntaina, jolloin piirrokseni on Helsingin Sanomien pääkirjoituksen yhteydessä. He kommentoivat piirrostani yleensä suopein sanankääntein. Erityisesti isäni osaa lukea ja analysoida kuvieni viestejä. Nyt sain voimakasta kritiikkiä päin korvaa. Isäni arvosteli piirrostani loukkaavaksi. Palaute ei ollut kylmää analyysia. Se sisälsi palavaa tunnetta.

Myönnän, että suhtaudun kristillisdemokraattien kansanedustaja Päivi Räsäseen kaksijakoisesti. Mielestäni hän on hellyttävän sympaattinen hahmo suomalaisten poliitikkojen joukossa. Hän on minusta jopa rakastettava hahmo. Ihminen, jonka kanssa tulisin varmasti hyvin juttuun ja jota ensitaapaamisen jälkeen saattaisin halata. Hän on minulle kuin **Björn Wahlroos**: pidän persoonasta, vaikka en jaa hänen maailmankuvaansa ja kaikkia mielipiteitään.

Räsänen on ristiriitainen hahmo. Kun olen lähipiirissäni tuonut julki myötämielisen suhtautumiseni Räsästä kohtaan, moni on kavahtanut näkemystäni. ”Miten sinä voit sympata homokammoista ihmistä?”

JULMA EPÄLOGISUUS. Piirros Päivi Räsäsestä liittyy oikeusprosessiin, jossa hän oli syytettynä homouden tuomitsevista

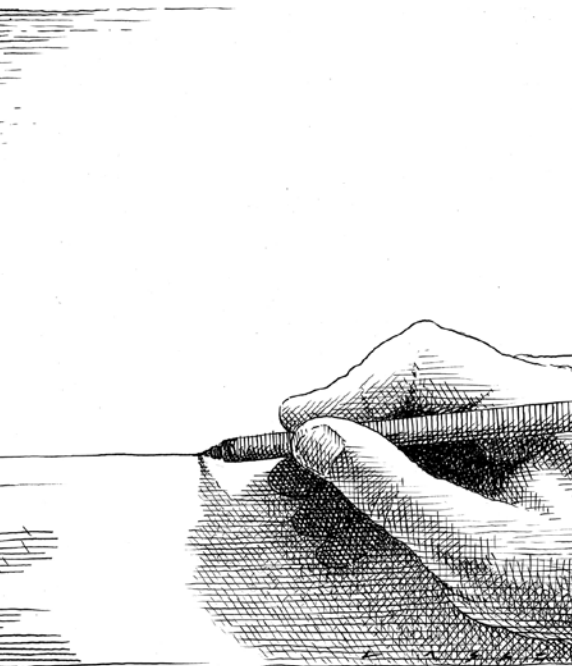
Valikoivaa lähimmäisen rakkautta. Päivi Räsänen

kirjoituksistaan.* Tässä onkin kaksijakoisen suhtautumiseni toinen puoli. En voi mitenkään jakaa Räsänen näkemyksiä homoudesta tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Minullekaan oman lapseni tuskainen identiteettikriisi ei ollut helppo, mutta mieleeni ei koskaan tullut – eikä tule – kyseenalais-taa toisen ihmisen tuntemuksia tai identiteettiä.

Jos ”luonnollinen” on jotain, joka esiintyy luonnon eliöiden keskuudessa, monen usko-

* Päivi Räsänen oli syytettynä kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Päätöksensä 14.11. 2023 hovioikeus piti voimassa käräjoikeuden aiemman päätöksen ja vapautti Räsänen syyteistä. Räsänen homoutta käsitelleet kirjoitukset ja puheet eivät täyttäneet hovioikeuden mukaan vihapuheen tunnusmerkistöä. Tammikuussa 2024 valtakunnansyyttäjä haki korkeimmalta oikeudelta (KKO) vapauttavan tuomioon valituslupaa. (<https://yle.fi/a/74-20068975>)

hyvästä syystä arvosteltava, mutta missä kulkee raja?

homopuheet ja -kirjoittelu vei hänet lakitupaan. HS 24.11.2021

vaisen ajatus homouden ”luonnottomuudesta” on läpeensä luonnon. Eläinkunnassa loikkii laumoittain homoseksuaaleja. Lukemattomat eläinlajit – koirat, kirahvit, delfiinit, joutsenet – muodostavat homopareja tai nauttivat eläinseksin iloista samansukupuolisten kanssa. Tässäkään asiassa ihmiseläin ei siis poikkea mitenkään muista luomakunnan elikoista.

Päivi Räsäsen käsitys luomakunnan homopitoisuuksista ei ole tässä yhteydessä

oleellinen asia. Pahinta Räsäsen homoaivoituksissa on se, että ne ovat loukkaus myös ihmisyyttä kohtaan. On vaikea ymmärtää, miksi lähimmäisenrakkautta johtotähteenään pitävä kristitty ei toteuta periaatettaan kaikkia lähimmäisiään kohtaan. Se on valikoivaa, kuten Yhdysvaltojen perustajaisien ja orjanomistajien vapaus. Se koski vain valkoisia miehiä. Miksi kristitty sanoo rakastavansa, mutta tekee muita ahdistavia, rakkaudettomia tekoja?

Me vähemmän uskovaisetkin olemme kaikkea muuta kuin johdonmukaisia. Olemme kaikki toiminnassamme epäloogisia. Miksi jotkut sanovat itseään suvaitseviksi, mutta heiltä puuttuu halua ymmärtää niitä, jotka ajattelevat eri tavalla? Miksi jotkut ylistävät 17, a ja vapaata kaupankäyntiä, mutta edistävät vapaakauppaa, jonka sopimuksia hierotaan salassa palvelemaan vain harvoja? Miksi kuvittelemme pelastavamme maailman kuluttamalla, kun olemme juuri kuluttamalla ajaneet planeettamme kohti tuhoa?

Kaikkea ei tietenkään pidä suvaita. Niin sanotun suvaitsevaisuusparadoksin mukaan ”suvaitsemattomia ei voi rajattomasti suvaita, vaan suvaitsevaista yhteiskuntaa on puolustettava suvaitsemattomien hyökkäyksiltä suvaitsevaisuusparadoksi.** Halu ymmärtää on kuitenkin kaikkien velvollisuus, vaikka ei hyväksyisikään joidenkuiden te-

Lukemattomat eläinlajit – koirat, kirahvit, delfiinit, joutsenet – muodostavat homopareja tai nauttivat eläinseksin iloista samansukupuolisten kanssa.

Tieteenfilosofi **Karl Popper määritteli paradoksin vuonna 1945 teoksessaan ”Avoin yhteiskunta ja sen viholliset”. Popperin mielestä ei kuitenkaan ole viisasta aina estää suvaitsemattomien filosofioiden esittämistä, kunhan niihin voidaan vastata järkiperaisilla argumenteilla. (Lähde:Wikipedia)

**Olenko minäkin
vallankäyttäjä?
Aivan varmasti.
Mielikuvatasolla
piirroksiset muokkaavat
ihmisten käsityksiä
kohteesta.**

koja tai ajatuksia. Peilille olisi käyttöä meillä kaikilla osallisilla.

JULMUUS MASENTAA. Päivi Räsänen kaltaiset ihmiset ovat vuosikaudet kieltäneet paitsi homojen ja muiden seksuaalivähemmistöjen oikeuksia, myös vähemmistöjen oikeuden harjoittaa lähimmäisenrakkautta. Tämä on julmaa ja tekee vähemmistöjen elämästä pahimmillaan yhtä helvettä.

Lähi- ja ystäväpiirissäni on ihmisiä, jotka ovat kärsineet ja yhä kärsivät siitä, että heidän identiteettiään arvostellaan ja tuomitaan. Erityisen tuhoisaa se on nuorille, jotka muutenkin etsivät itseään keskellä herkin-tä kasvuikää. Kaapissa eläminen masentaa ja altistaa itsetuhoisille ajatuksille. Ulostulo on pelottavaa, kun vastassa on ”lähimmäisenrakkautta” harjoitettavia räsäsiä tai pahimmillaan tuomitsevat omat vanhemmat.

Piirrokseni on kommenttini tähän epäkohtaan. Olen muuttanut vereksi ja lihaksi sen, mitä Räsänen tekee samansukupuolisten rakkaudelle. Tapa on graafisen raaka, kuten on raaka se tapa, jolla Räsänen suhtautuu kohteisiinsa, joiden rakkautta hän sattu itse pitämään syntinä.

KUVA ON VALTAA. Tiedän, että piirroksillani on merkitystä ja voimaa. Kerran toimituksen esimies näytti minulle lukijatutkimuksia, joissa oli eroteltu kuvalliset ja kuvattomat pääkirjoitukset. Niiden mukaan artikkeleiden lukuarvot nousivat jopa kaksikymmenkertaisiksi, jos kirjoituksen yhteydessä oli piirros.

Kuvan viesti välittyy tuhansia kertoja no-

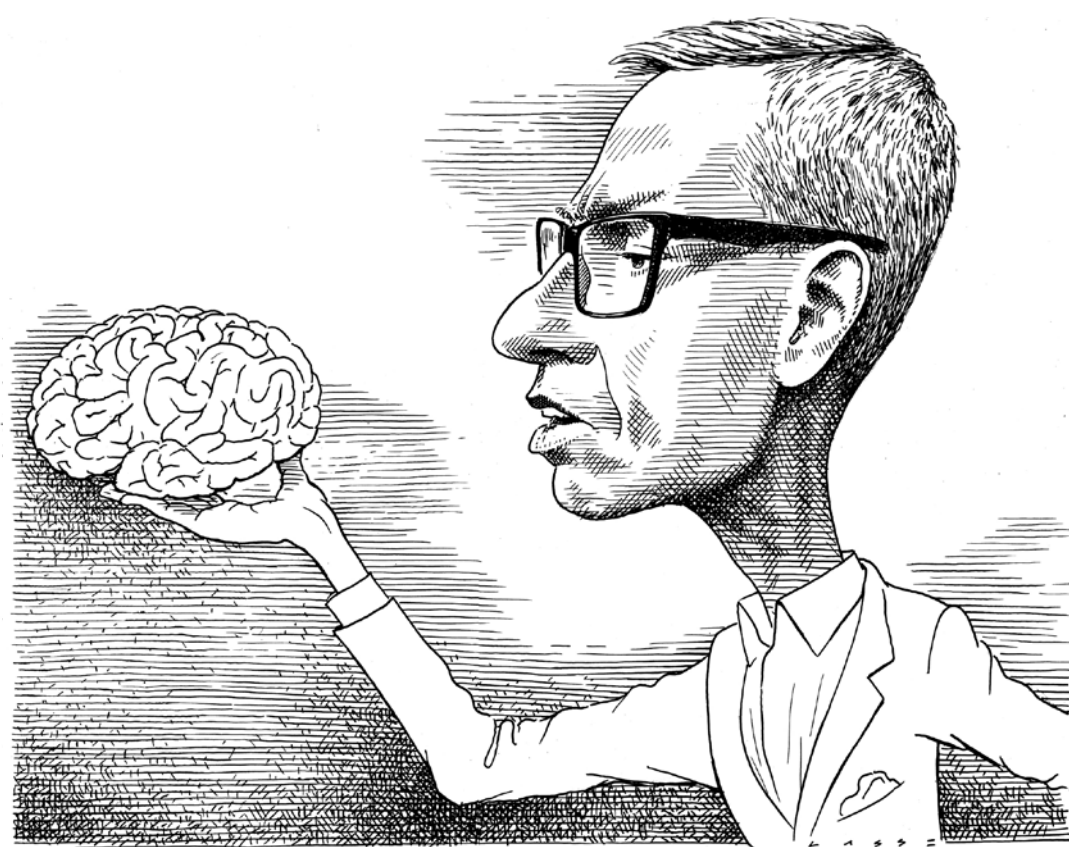
peammin kuin tekstin. Ihminen tunnistaa ja tuntee kuvan sadasosasekunnissa. Tunne on keskiössä. Siksi kuva on monesti tehokkaampi kuin teksti, kuten isäni reaktio todisti. Kuvillani on siis väliä.

Jos piirrokseni on noin voimakas viesti, olenko minäkin vallankäyttäjä? Aivan varmasti. Mielikuvatasolla piirrokseni muokkaavat ihmisten käsityksiä kohteesta. Harva muistaa pääkirjoituksen pointteja muutamana viikon päästä, mutta joku voi hyvinkin tulla keskustelemaan kanssani piirroksista, jonka tein vuosia sitten.

Näin kävi, kun eräs rouva lähestyi minua yhteisen tuttumme kutsuilla närkästyneenä. Small talk jäi väliin, kun rouva käveli eteeni ja esitti suorasukaisesti asiansa. Olin nimittäin piirtänyt vuosia sitten hänen suosikkipojastaan **Alexander Stubbista*** piirroksen, joka oli myös ”törkeä”. Muistelen, että artikkelin kirjoittajakin taisi nikotella kuvaideani edessä. Tietenkään kutsujen rouva ei muistanut sitä, että myös kirjoitus oli käsitelty ministeriä melko ronskisti. Ja ihan aiheesta.

OIKEUS ARVOSTELLA. Jos olen vallankäyttäjä, niin millä oikeudella käytän valtaani? Onko joku antanut minulle valtuudet arvostella julkisesti kanssaihmissiäni?

Lyhyt vastaus: olen journalisti. Piirrokseni ovat osa journalismia. Mutta ne eivät ole koskaan uutis- tai dokumenttikuvia. Ne eivät koskaan pyri kertomaan ”totuutta” maailmasta. Ne ovat huomioita, havaintoja ja tulkintoja todellisuudesta, jossa moni yksityiskohta tai asiointila jää huomaamatta. Piir-

On huomattavasti tärkeämpää toteuttaa tätä sananvapauden tärkeää periaatetta kuin mieltä, loukkaantuuko kohde jutusta tai piirroksesta.

**Stubbid or not stubbid. Ministeriaikanaan Alexander Stubb kompuroi milloin prosentteihin tai sortseihin, milloin löysiin heittoihin – ei tyhmyyttään. Ajattelemattomuuttaan kylläkin. HS 28.12.2015*

rokseni ovat tarinankerrontaa ja visuaalisia kommentteja.

Jos niille hakee vertauksia journalismin juttutyypeistä, ovat ne lähinnä kolumneja, joissa on jokin oivaltava näkökulma tai käsitteellisiä tulkintoja näkyvästä tai näkymättömästä. Kolumnissa tekijällä on oikeus esittää mielipiteitään, toisin kuin uutisartikkelissa. Kieli saa värittää ja ajatus lentää. **Jari Tervo** ja moni muu sanataituri antaa palaa kolumneissaan, enkä katso olevani yhtään Jaria huonompi omalla alallani.

Yksi journalismin keskeinen idea on se, että kansalaisilla on oikeus tietää, mitä vallanpitäjät puuhailevat. Siksi vallanpitä-

jien yksityisyydensuojakin on heikompi kuin tavallisten kansalaisten. On huomattavasti tärkeämpää toteuttaa tätä sananvapauden tärkeää periaatetta kuin mieltä, loukkaantuuko kohde jutusta tai piirroksesta. Tässä valeloukkaantujien ja kaikestanärkästyjien ajassa se vaatii rohkeutta. Yritän kuitenkin nostaa piirroksissani kohteesta esiin asioita, joita kohde itse ei välttämättä halua näköksälle. Se on karikatyyrin, satiirin ja kuvituksieni tehtävä. Jos vallan vahtikoira varoo kohteensa loukkaamista, ollaan sensuurin lajeista pahimman – itsensensuurin – vankina.

On kokonaan eri asia tarjoilla kansalle vallanpitäjien kehon osia. Yhteiskunnallinen

Vaikka tunteita herättänyt piirrokseni on voimakas kritiikki Päivi Räsäsen toimintaa kohtaan, puolustan silti hänen ja kaikkien muidenkin oikeutta nähdä maailma omalla tavallaan.

vaikuttajalehti Seiska julkaisi alkukesästä 2022 valokuvan pääministeri **Sanna Marinin** trikoiden verhoamasta takamukselta. Lehti puolusteli tekoaan sillä, että Marin on yhteiskunnallinen vaikuttaja ja itsekin julkisuuden hyväksikäyttäjä. Onko siis sananvapauden kannalta oleellista, että kansalainen saa vastaanottaa tietoa pääministerin pakaroista? Tietenkään ei, sillä ministeritakamus ei sisällä merkittävää tietoa valankäyttäjistä. Ellei hän sitten salakuljeta sisäelimiinsään EU-kokouksesta valkoista jauhetta pussukoissa.

Seiskan päätoimittaja **Jari Peltomäen** puolustelut ovat ilkkurisen hymyn ja teko-pyhyden takaa annettuja. Ne kertovat ainostaan siitä, että klikkauksia ja tirkistelymateriaalia on tuotettava ja että ihmisillä on sairaaloinen tarve tirkistelyyn. Tai siitä, että kaunis nuori nainen on edelleen objekti eri tavalla kuin karvaperseinen ja ylipainoinen populistimies. Mutta asiallisissa yhteyksissä Päivi Räsäsen, Björn Walhroosin tai Sanna Marinin kohdalla kritiikki saa olla kovaakin. He käyttävät valtaa meihin muihin. Tavallisia kansalaisia ei saa riepotella julkisuudessa. Sen sijaan valtaeliitti määrittelee maailmaa suuremmilla pensseleillä kuin me muut. Siksi meillä muilla on oikeus puuttua heidän vä-

rivalintoihinsa ja pensselinvetojen leveyksiin tai suuntiin.

PÄIVILLÄKIN ON OIKEUS. Isäni ei osannut erotella syitä, miksi piirrokseni Päivi Räsäsestä oli hänestä törkeä. Harva meistä osaa analysoida tunnereaktioitaan tai niiden syitä. Primitiivireaktion voi oksentaa maailman sontakanaviin yhtä hyvin baarijonon kuumakalle, liituraitameklari kuin viieleän analyttisenä esiintyvä poliitikko.

Vaikka tunteita herättänyt piirrokseni on voimakas kritiikki Räsäsen toimintaa kohtaan, puolustan silti hänen ja kaikkien muidenkin oikeutta nähdä maailma omalla tavallaan. Närkästyä ja loukkaantua voi vapaasti. Mutta onko niin, ettemme enää siedä niitä, jotka ovat erimielisiä tai viihtyvät eri seurassa? Vai olemmeko koskaan sietäneetkään? Näkyvätkö erimielisyydet vain paremmin, kun vessakirjoittelu on muuttunut julkiseksi vessa-ajatteluksi?

Närkästyjä-loukkaantujien älämölö ei saa johtaa sananvapauden riistämiseen loukkaajalta heppoisin perustein. Ja minä pidän kiinni oikeudestani kritisoida Päivi Räsäsen toimintaa, etenkin kun hän on julkisuuden henkilö ja eturivin vallankäyttäjä.

Ihmisoikeuksiin kuuluu monen muun asian lisäksi ajattelun, mielipiteen ja ilmaisun vapaus. Mutta yhtä lailla oikeus olla homo, persu, uskovainen tai mikä tahansa ilman yhteisön kollektiivista tuomitsemista lain tai musertavan julkisuuden kautta. Itse kunkin on siedettävä piikkejä, mutta mielen murskaavaan mankeliin ei kenenkään pidä päätyä. ●

*”Suomalainen poliittinen piirros on kovin kesyä.
Mut sun kuvissa on aina pientä pottuitua. Mä pidän siitä.”*

– Björn Wahlroos Rantaselle

”Onhan se ihan kiva.....mut on se kyllä aika synkkä.”

– Rantasen äiti poikansa eräästä kuvituksesta

*”Se on taidokas, pirullisen piikikäs ja moneen suuntaa aukeava.
Hyvän maun rima värähtää”*

– Kirjailija ja kirjallisuuskriitikko Juha Siro Rantasen Wahlroos-karikatyyristä

Kansainvälisestikin palkittu kuvittaja ja visuaalinen journalisti **Lasse Rantanen** kertoo viime vuosina syntyneiden kuvituksiensa taustoista ja pohdiskelee siinä sivussa ihmisolentoa, yhteiskuntaa, mediaa sekä tätä kohtuuttomuuksien häsläämää nimeltä ihmiskunta.

Raha pilaa kaiken kertoo tarinoita kirjan kuvituksista, niiden syntyprosesseista, päättäjien kohtaamisista sekä julkisuudessa vähälle huomiolle jääneistä maailman paiseista. Teos kritisoi mediaa, valtaeliittiä ja yhteiskunnan toimintaa.

Rantanen esittää oleellisia kysymyksiä kenen tahansa pohdittavaksi:

- **Voiko suomalainen johtaja olla 6 miljoonan euron arvoinen?**
- **Kannattaako miljardööri Elon Muskin puheita ottaa todesta?**
- **Putin on populistisi, mutta voiko kaikki populistit niputtaa yhteen?**
- **Mitä rikas pankkiiri Wahlroos halusi köyhältä kuvittajalta?**
- **Koska sattuma sanelee, voiko ihminen olla oman onnensa seppä?**
- **Saako yksi eläinlaji porsastella muun luonnon kustannuksella?**
- **Miksi BKT-mittarin ja painoindeksin käyttöä pitäisi rajoittaa?**
- **Kumpi on vaarallisempaa, optimisismi vai pessimismi?**
- **Onko soveliasta loukata Päivi Räsästä piirroksella?**
- **Millaisia ketkuja on Donald Trumpin taustalla?**

[lisää olennaisia kysymyksiä sisäsivuilla]

ISBN 978-952-382-716-5
Kl 74.17
www.docendokustannus.fi

